

schools in the context of their professional orientation, for which, including the program was developed vocational training. They describe the content of corporate volunteering program "Together into the Future", which - as a module - part of pilot training, "I and my future profession," through which students can gain the necessary knowledge about the world of occupations and their place in it, get the initial knowledge skills and skills for effective professional work in the future.

Keywords: competence of conflict, conflict, motivation, cognitive interests, orientation, profession, career guidance, training, training classes.

Гуменюк Г.В.

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПАМ'ЯТІ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

Стаття присвячена розгляду проблеми функціонування пам'яті у процесі професійного становлення особистості. Основна увага приділена виокремленню та аналізу основних властивостей пам'яті, розкрита їхня специфіка та роль в продуктивності мнемічних процесів.

Ключові слова: професійне становлення, пам'ять, функціональні можливості пам'яті, властивості пам'яті.

Актуальність. З огляду на нагальні потреби професійної діяльності, а також психологічної науки й освіти, на велику увагу заслуговує вирішення питань пов'язаних з професійним становленням людини, яке спрямоване на реалізацію своєї активності в опануванні та самопроектуванні у професійно-орієнтованих видах діяльності, визначенні свого місця у світі професій, реалізацію себе у професії і самоактуалізації свого потенціалу у досягненні вершин професіоналізму. Тому, зміст професійного потенціалу розвитку людини як фахівця складають, насамперед, професійна освіченість та професійний досвід, які, у свою чергу, визначають ступінь його компетентності та кваліфікацію. Пам'ять при цьому виступає й як необхідна умова особистісного зростання фахівця і, зберігаючи набутий досвід, як базова функціональна система, що забезпечує збалансовану організацію його діяльності.

У силу цього одним із визначальних питань професійного становлення особистості є вивчення і розвиток професійно важливих психофізіологічних функцій та їх властивостей, які розширюють діапазон і пришвидшують пошук оптимальних способів дій та творчого виконання професійно значимих видів діяльності у відповідності із індивідуально-психологічними властивостями особистості. Одне з провідних місць у цьому належить пам'яті.

На підставі вищезазначеного постає необхідність подальшого вивчення пам'яті та розкриття особливостей її функціонування у процесі особистісного та професійного становлення.

Вихідними передумовами проблеми, якій присвячується стаття, виступили концепції професійного становлення, теоретична основа яких у дослідженнях К.О. Абульханової-Славської, Б.Г. Ананьева, О.Г. Асмолова, О.О. Бодальова, Ю.М. Забродіна, Є.Ф. Зеєра, Є.О. Клімова, Л.М. Мітіної, Б.Ф. Ломова, Н.Н. Нечаєва, Г.В. Суходольського, Н.І. Пов'якель, С.Н. Чістякової тощо. Квінтесенція цих досліджень зосереджена у наступних положеннях:

- професійне становлення особистості має історичну та соціокультурну обумовленість;
- ядром професійного становлення виступає розвиток особистості в процесі професійного навчання, опанування професії і виконання професійної діяльності;
- процес професійного становлення особистості індивідуально своєрідний з притаманними йому якісними особливостями і закономірностями;
- професійна діяльність дозволяє людині реалізувати себе, створює можливості для самоактуалізації;
- індивідуальна траєкторія професійного життя людини визначається численними чинниками, але основним протиріччям, яке детермінує розвиток особистості, є протиріччя між наявними властивостями, якостями, знаннями і вміннями особистості й об'єктивними вимогами професійної діяльності;
- знання психофізіологічних особливостей професійного розвитку дозволяє людині усвідомлено проектувати свою професійну біографію, моделювати та творити власну історію праці.

Так, спільність психологічного змісту процесу професійного становлення полягає у наголосі на визнанні особистісного аспекту професійної діяльності. Тому, розглядаючи професійне становлення як цілісність, слід обов'язково зосереджуватися на розгляді фахівця як особистості. Іншими словами, у даному контексті важливим є не лише бути носієм професійних знань та вмінь, за визначенням Л.М. Мітіної, - це відображає адаптивну модель професійного становлення, скільки бути здатним «вийти» за межі наявних можливостей, досвіду, перетворивши свою діяльність у предмет особистісно-практичного перетворення. Подолавши межі власних можливостей, реалізуючи свою активність, яка досягає свого вищого рівня саме у формі цілеспрямованої діяльності, суб'єкт перетворюється та розвивається як особистість і, як фахівець водночас. Зазначені зміни в обох випадках не можуть здійснюватися без пам'яті та її функціональних можливостей. Останні забезпечують збереження засвоєного досвіду, його включення у діяльність, постійне збагачення та перетворення досвіду людини за рахунок прийому нової інформації і на цій основі – розвиток і формування структури особистості фахівця.

У зв'язку з цим, **метою** даної роботи виступає розгляд проблеми функціонування пам'яті у процесі професійного становлення особистості.

Результати теоретичного аналізу проблеми переконливо засвідчують, що феномен пам'яті викликає широкий дослідницький інтерес за рахунок її поліфункціональності у структурі особистості та діяльності, яку вона здійснює.

Інформація, що надходить з навколишнього та внутрішнього світів, є надто динамічною й об'ємною. Вчасно зафіксувати й активізувати потрібне – призначення пам'яті. При цьому головне у функціонуванні пам'яті не стільки накопичення і збереження інформації у формі досвіду, скільки оптимальна організація систем психічної діяльності у часовому відношенні – співвідношення внутрішнього плану дій, що актуалізуються у даний момент з попередніми і наступними. У контексті такого підходу, відповідно до якого, особистість знаходиться у просторі безперервного потоку інформації, варто ще раз зазначити функції, які здійснює пам'ять у структурі як самої особистості, так і її діяльності:

- відображувальна;
- системоутворювальна;
- регуляторна.

Згідно з функціональним призначенням пам'яті цілком закономірно виокремлюється два взаємопов'язаних аспекти, які вельми важливі при вивченні мнемічних процесів:

1) залежність операційної структури мнемічних процесів (запам'ятання, зберігання та ін.), а також їхньої ефективності від індивідуальних властивостей особистості фахівця (психофізіологічних, мотиваційних, емоційних, інтелектуальних тощо);

2) вплив продуктивних функцій пам'яті та особистісної специфіки її змісту, структури, професійних еталонів та інших характеристик на ефективність діяльності суб'єкта.

В єдності цих двох аспектів пам'ять фахівця виступає, як саморегульована система, центральною ланкою якої виступає особистість – носій мнемічних та інших психічних функцій, які розвиваються і вдосконалюються в умовах професійної діяльності.

Враховуючи ідею інтеграції, згідно з якою особистість як біосоціальна система інтегрує в собі всі рівні і види суб'єктної активності, зокрема, і мнемічну, то ця ідея виявляється продуктивною щодо загальної оцінки функціонування пам'яті у структурі особистості. Закономірності пам'яті варто віднести до тих загальних закономірностей, які, на думку Б.Ф. Ломова (1970, 1984), діють на всіх рівнях й усіх підсистемах психіки людини. Функції пам'яті включені у структуру всіх трьох підсистем психіки: когнітивну, регуляторну та комунікативну, забезпечуючи їм функціональний взаємозв'язок. Крім того, функціональні можливості пам'яті включені у всі ієрархічні рівні активності, від нейрофізіологічних до вищих психічних (метарівень), забезпечуючи наступність їх розвитку та взаємозв'язок в онтогенезі людини, у процесі становлення її як фахівця та професіонала. Таким чином, мнемічні функції виступають як необхідна умова інтеграції всіх етапів та рівнів психічної активності по вертикалі та горизонталі, виступаючи тим самим одним із важливих механізмів формування інтегративної структури особистості як єдиної функціонально-динамічної системи, суб'єкта цілеспрямованої діяльності. Зупинимось на останньому детальніше.

Так, у структурі цілеспрямованої діяльності суб'єкту мнемічні процеси виступають як важливі умови її ефективності. Сутнісним моментом у розумінні

цього є розгляд функціональних механізмів, забезпечуючих запам'ятання, переробку, зберігання та відтворення інформації. Найвні дослідження у цьому напрямку переконливо доводять значення властивостей нервової системи у процесах пам'яті. Зокрема, Е.О. Голубєва експериментально довела, що серед передумов пам'яті питомої ваги набувають сила, лабільність та врівноваженість нервової системи [5]. Особливо яскраво властивості нервової системи виявляються, коли враховуються конкретні умови, які забезпечують рішення тієї чи іншої задачі, вимоги, які вона висуває до швидкісних параметрів вищої нервової діяльності, до характеру орієнтувальних реакцій, до особливостей слідових процесів (віднесеності їх до зорового, рухового, зокрема мовленнєво-рухового та іншим аналізаторам), їх керуванню (Е.О. Голубєва, 1980; Е.О. Голубєва, В.І. Рождественська, 1986).

Таким чином, певна сукупність різнорівневих онтогенетичних властивостей людини, що обумовлена генотипом та, яка здатна розвиватися, складає основу функціональних механізмів пам'яті. «...Але ця основа реально існує лише у взаємодії з накопиченням індивідуального досвіду завдяки утворенню, диференціюванню та генералізації умовних зв'язків, в яких і здійснюється тренування функцій...» [1; с. 190].

Цей аспект мнемічних процесів складають два взаємопов'язаних комплекси властивостей людини. *Перший комплекс* представлений мнемічними діями, які складають основу операційних механізмів пам'яті [8]. До них відносяться мнемічні дії чи мнемічні прийоми, які спрямовані на перетворення матеріалу, який призводить до збільшення *продуктивності* процесів пам'яті як найважливішого критерію її ефективності.

Другий комплекс функціональних механізмів пам'яті пов'язаний з регуляцією. Регуляторні механізми пам'яті – результат взаємодії мотиваційної сфери особистості та мнемічних дій. Ці механізми мають особливе значення при розгляді пам'яті як базової функціональної системи, яка забезпечує регуляцію й організацію всієї діяльності людини, зокрема і професійної. Так, Р. Аткинсон зазначає, що: «...термін «процеси управління» відноситься до тих процесів, які, не виступаючи постійними характеристиками пам'яті, мають набутий характер; їх виникнення залежить від таких чинників, як установка, що задається інструкцією, експериментальна задача та минулий досвід індивіда» [2; с.523]. Автор підкреслював, що процеси управління і контролю – невід'ємна «складова» людської пам'яті, оскільки рух потоку інформації на всіх трьох рівнях функціонування пам'яті (рівні сенсорної пам'яті, оперативної короткотривалої та довготривалої) у переважній більшості знаходиться під контролем індивіда (мал. 1).

Згідно з представленою схемою, розгляд руху потоку інформації у пам'яті як системи починається з її найпершої ланки – сенсорного входу. Наступним кроком є контроль людини над скануванням інформації у сенсорній пам'яті; в результаті якого відбувається регуляція фільтрації потрібної інформації з наступним переносом її в оперативну короткотривалу пам'ять.

Мал. 1. Схема пам'яті як базової саморегульованої системи.

В останній кількості і форма інформації значною мірою також залежить від процесів управління. Праці В.П. Зінченко, Б.М. Велічковського, Г.Г. Вучетич, присвячених вивченню короткотривалій пам'яті, переконливо продемонстрували, що істотною особливістю цієї пам'яті є таке «перетворення інформації, в результаті злагодженої взаємодії операційних і регуляторних механізмів, яке відіграє провідну роль в інформаційній підготовці рішення, у формуванні образно-концептуальної моделі проблемної ситуації» [6; с. 260]. Надалі перетворена інформація переводиться з оперативної короткотривалої пам'яті у довготривалу, причому міра переведення інформації знову залежатиме від регуляторних механізмів пам'яті. Під останніми розуміють регуляцію з боку людини своєю активністю з пошуку і вибору різних видів операційних механізмів – способів обробки інформації, її кодування, що підвищує загальну міцність інформації, що має зберігтися.

Таким чином, мнемічна діяльність індивіда у кожен момент являє собою результат злагодженого функціонування всіх її механізмів та вирізняється рядом основних властивостей:

1. Повнота, яка визначається обсягом: кількістю знань, образів-уявлень, які людина має запам'ятати.
2. Швидкість запам'ятання відображає пропускну здатність людини, оскільки характеризується кількістю інформації, яка сприймається і відтворюється нею в одиницю часу.
3. Міцність пам'яті відображає тривалість збереження сприйнятої інформації.
4. Точність характеризується достатнім, безпомилковим відтворенням інформації за різних життєвих чи професійних ситуаціях.

5. Послідовність запам'ятання характеризується як здатність перетворювати інформацію логічним або зручним способом.
6. Своєчасність відтворення полягає у готовності пам'яті відтворити інформацію у потрібній момент часу, за потрібних обставин.
7. Опосередкованість пам'яті відображає ступінь реорганізованості мнемічного образу, що є у змісті пам'яті, його реконструкцію та вибірковість відтворення.
8. Саморегульованість характеризується здатністю до управління мнемічними процесами, а саме до прослідковування, планування та корекції процесів пам'яті.

Усі вищеперераховані властивості тією чи іншою мірою спричиняють якісні зміни у функціонуванні пам'яті. Так, певний ступінь розвитку зазначених властивостей в оперативній короткотривалій пам'яті спричиняє конкретизацію змісту мети, перетворення її у внутрішній план дій, удосконалення критеріїв відбору тощо; у довготривалій пам'яті – збагачення системи еталонів орієнтирами, кодами – їх змістовне вдосконалення і систематизацію. Також, слід відмітити, що такі властивості як опосередкованість і саморегульованість притаманні пам'яті лише при розвитку вищих форм її функціонування. Так, вищий рівень розвитку передбачає такий ступінь функціонування системи пам'яті, який забезпечує швидкість і повноту формування мнемічного образу об'єкту (предмету) запам'ятовування, точність, відносну стійкість (міцність) збереження та своєчасність його відтворення.

Нагадаємо, що інформація, яка міститься у пам'яті, набуває не лише кількісних змін. Істотне місце посідає якісна перебудова того, що запам'ятовується. У даному контексті *опосередкованість* виступає як основа для співвідношення наявної інформації в ту, в яку має перетворитися. Так, опосередкованість як одна з сутнісних властивостей пам'яті характеризує структуру процесу цього перетворення для досягнення загальної мети мнемічної діяльності. Предметним втіленням опосередкованості пам'яті виступає, за Л.С. Виготським, допоміжний засіб – мнемічні прийоми (дії), які й призведуть до потрібної трансформації мнемічного образу. А.О. Смірнов масштаб і характер таких змін назвав реконструкцією, виділивши основні її види:

- а) узагальнення чи «згущення» того, що дано в оригіналі (тобто до перетворення) у конкретній, розгорнутій та деталізованій формі;
- б) конкретизація і деталізація того, що дано у більш загальному чи стислому вигляді;
- в) заміна одного змісту іншим, рівнозначним за смыслом, а також в міру узагальненим та деталізованим;
- г) зміщення чи переміщення окремих частин оригіналу;
- д) доповнення, що виходять за межі оригіналу;
- е) викривлення змісту оригіналу в цілому чи його частин.

Розглядаючи всі ці види реконструкції, А.О. Смірнов підкреслював, що на відміну від останнього виду, всі попередні різновиди логічно виправдані. Вони відображають те, що фактично є у матеріалі, хоча і не є його точною репродукцією [7].

Наслідуючи А.О. Смірнова, Я.В. Большунов, вивчаючи відтворення семантично нерівнозначних частин тексту, виділяв наступні реконструкції:

1) узагальнення – зміна, при якій дві чи кілька смислових ланок замінюються однією, більш загальною, чи на основі декількох смислових одиниць формується висновок, відсутній у тексті;

2) стиснення – зміна, при якій дві чи кілька смислових ланок зливаються в одну, яка є їх поєднанням;

3) роздрібнення – зміна, при якій одна смислова ланка розпадається на дві чи кілька самостійних, більш дрібних ланок;

4) деталізація – зміна, при якій у межах однієї смислової ланки здійснюється конкретизація, розповсюдження вихідного змісту;

5) доповнення – включення суджень, які відсутні в оригіналі і з необхідністю не впливають з нього;

6) повторення – подвійне відтворення однієї і тієї ж смислової одиниці у різних місцях переказу [3].

Я.В. Большунов підкреслював, що при завданні повного відтворення переважають 3-6 видів реконструкції. При завданні відтворити лише головне переважають 1-2 види. Таким чином, дослідник прийшов до висновку, що процес відтворення матеріалу у пам'яті полягає у відборі головного, блокуванні другорядного і трансформації. За рахунок такої активності процес відтворення стає саморегульованим. Отже, Я.В. Большунов пов'язував саморегульованість пам'яті з активною її роллю в обробці збереженої інформації [3].

Висновки. Завершуючи розгляд зазначеної проблеми, слід наголосити на тому, що:

По-перше, не підлягає сумніву, що професійний розвиток є невіддільним від особистісного. Точніше доцільніше вважати перший певною стороною другого, співвідношення ж різних сторін особистісного розвитку залежить від ступеня прояву й розвитку усіх психічних функцій та їхньої інтеграції.

По-друге, пам'ять органічно входить до контексту існування особистості і пов'язана з провідними лініями її розвитку, зокрема і професійною, за рахунок того, що мнемічні процеси утворюють своєрідний базис для нашої поведінки та діяльності. І саме пам'ять інтегрує собою всі етапи та рівні психічної активності по вертикалі та горизонталі, виступаючи, тим самим, одним із важливих механізмів формування інтегративної структури особистості як єдиної функціонально-динамічної системи, суб'єкта цілеспрямованої діяльності.

По-третє, розглянуті функціональні можливості пам'яті та її особливості дозволяють зрозуміти логіку її розвитку як процесу якісних змін у структурах операційних та регуляторних механізмах пам'яті, оскільки зазначені властивості обумовлюють формування останніх. Найвагоміші з виділених властивостей – опосередкованість і саморегульованість, які засвідчують стан функціональних взаємозв'язків та взаємовпливів різних структурних утворень операційних та регуляторних механізмів та їхній розвиток. Це відкриває додаткові можливості у вивченні продуктивної ролі пам'яті: не лише з позицій розкриття її когнітивних функцій, а й функції внутрішньої самоорганізації досвіду людини. Акти

саморегуляції пам'яті включають не лише пристосувальну активність (пасивна фіксація й збереження інформації), але й активність, спроможну перетворювати людину у суб'єкта цієї активності, що виступає ключовою умовою її особистісного та професійного зростання.

Література

1. Ананьев Б.Г. Психология чувственного познания. – М., 1960.
2. Аткинсон Р. Человеческая память и процесс обучения // Психология памяти: Хрестоматия / Под ред. Ю.Б. Гиппенрейтер, В.Я. Романова. – 3-е изд. – М.: «ЧеРо», 2002. – 816 с.
3. Большунов Я.В. Воспроизведение семантически неравнозначных частей святого текста // Вопросы психологи. – 1977. – № 2. – С. 114-120.
4. Бочарова С.П. Память в процессах обучения и профессиональной деятельности. – Тернополь, 1997. – 352 с.
5. Голубева Э.А. Индивидуальные особенности памяти человека (психофизиологическое исследование). – М.: Педагогика, 1980. – 152 с.
6. Зинченко В.П., Величковский Б.М., Вучетич Г.Г. Функциональная структура зрительной памяти. – М., 1980.
7. Смирнов А.А. проблемы психологи памяти. – М.: Изд-во АПН РСФСР, 1966. – 423 с.
8. Шадриков В.Д., Черемошкина Л.В. Мнемические способности: Развитие и диагностика. – М.: Педагогика, 1990. – 176 с.

Статья посвящена освещению проблемы функционирования памяти в процессе профессионального становления личности. Основное внимание уделено выделению и анализу основных особенностей памяти, раскрыта их специфика и роль в продуктивности мнемических процессов.

Ключевые слова: профессиональное становление, память, функциональные возможности памяти, особенности памяти.

Paper is devoted to coverage problems in the functioning of memory in the process of professional growth. Attention is focused on the isolation and analysis of the main features of the memory rozkryta their specificity and role in the productivity mnemichnyh processes.

Keywords: professional development, memory, functionality, memory, especially memory.